

De oorzaken van het succes in Duitsland van Timmermans' vertaald werk

DOOR

Drs. J. MERTENS
lid der Maatschappij

Het werk van Felix Timmermans werd praktisch volledig in het Duits vertaald en uitgegeven, in al zijn facetten: romans, novellen, verhalen, sprookjes, gedichten, toneelstukken en artikels; in alle mogelijke vormen: als boek, in tijdschriften en dagbladen, als bibliofiele uitgave en reclame, volledig of fragmentarisch, als vervolgv verhaal, als uitgave voor de jeugd; en ten slotte in groten getale: «Pallieter» bereikte in 1957 272.000 exemplaren, «Das Triptychon von den Heiligen Drei Königen» 240.000, «Sankt Nikolaus in Not» 250.000, «Symforosa» 190.000, «Beim Krabbenkocher» 100.000, «Das Jesuskind in Flandern» 91.000 enz. Ongetwijfeld staan wij hier voor een uniek fenomeen in onze letterkunde, die helaas dergelijke successen niet gewoon is.

Een afdoende verklaring van deze literaire faam geven de eigen critici niet: de enen loven met lokale supportersgloed hun «wereldberoemde» auteur, de anderen betreuren dat het 'slechts' Timmermans is die uitverkoren werd. De buitenlandse kritiek legt echter heel andere, soms verrassende maatstaven aan, en daarom werden alleen Duitse recensies geraadpleegd.

Welk ook het oordeel is dat wij, Vlamingen, uitspreken over de literaire waarde van onze landgenoot, de omvang van diens vertaald werk moet ieder van ons verbazingwekkend noemen. Maar deze verbazing neemt toe als de zinderende genegenheid van de meeste recensenten duidelijk wordt: «Wahrlich, man könnte sitzen und blättern, tagelang, nächtelang, nacherzählen, erwägen, und festhalten. Diesem unerschöpflich einfallreichen Geschichtenmacher lauschen, bis einem die Augen zufallen.» Een brief van een lezer begint als volgt: «Sehr geehrter, hochverehrter, sehr geliebter Herr Timmermans»... Zelfs bij Timmermans' dood, toen Duitsland zwarte ellende beleefde, schreef een criticus: «Allen, die seine Bücher lieben, ist, als sei seitdem ein strahlendes Licht erloschen und die Dunkelheit ringsum noch dunkler geworden.» Dergelijke uitlatingen vonden wij in vol-

doende mate om de verdenking te ontzenuwen dat hier een paar dweepers het woord wordt gegund. Trouwens, echte dweepers waren er ook, maar die kwamen dan bijvoorbeeld te voet van Luik naar Lier om de geliefde auteur te kunnen begroeten, ofwel schreven die een brief naar de schrijver van « Pallieter » om mee te delen dat dit boek hen weer met het grauwe leven had verzoend.

Dit hoofdzakelijk irrationeel karakter van Timmermans' succes in Duitsland bemoeilijkt niet weinig een wel omschreven verklaring ervan. Inderdaad, « es entzieht sich im Grunde der nackten Ermittlung mit nüchternen Worten. Aber wir spüren es alle desto mehr », zó was de situatie. En dichter Adolf von Hatzfeld gaf het zoeken ook op ; hier was volgens hem « ein dichterisches Wunder » gebeurd...

Het antwoord op de vraag wat de Duitse lezer aantrok in het werk van Timmermans kan dan ook alleen maar complex zijn. Ieder oordeel is immers grotendeels « zeitbedingt », zodat hij die zich om een bepaalde reden tot een werk van de Vlaamse auteur aangetrokken voelde tijdens de voor Duitsland ellendige jaren na 1918, met een andere mentaliteit oordeelde dan een lezer uit een latere periode van de bewogen Duitse geschiedenis, zij het de onstabiele tijd der Weimar-republiek, de harde Hitler-periode, de glorie en de ondergang tijdens de tweede wereldoorlog, de ineenstorting daarna of het groeiende « Wirtschaftswunder ».

Een eerste, zij het indirecte oorzaak van Timmermans' succes in Duitsland, is de ontdekking van Vlaanderen tijdens de bezetting van 1914-18 en de sociale ellende in het verslagen Duitsland daarna. De Duitse soldaten, die slechts vage begrippen over het bezette land hadden, werden aangenaam verrast door de verwantschap van het Vlaams met hun eigen idoom, zodat zij zich thuis voelden en later slechts met sentimentele weemoed, met « liebender Hinwendung » aan het vreemde land dachten, waar zij ellende hadden geleden, maar ook « Heimatgefühl » hadden gekend. Vlaanderen werd een « Land unserer Sehnsucht, zarter Klang der Heimat », ook voor de families van de duizenden gesneuvelden. En toen in 1919 de eerste Kerstmis naderde voor een totaal ontmoedigde natie, verscheen « Das Jesuskind in Flandern », en wat later, toen de economische ontreddeering totaal was en zelfs optimisten aan de toekomst niet meer konden geloven, verscheen « Pallieter », epos van ongebreidelde liefde voor de natuur, voor het naakte leven zelf. Gevoeliger kon men bezwaarlijk het hart van de Duitse lezers treffen, en de toenmalige generatie had alle reden om Timmermans dankbaar te blijven. Het werk van de eenvoudige Vlaamse schrijver had, tot diens

eigen verbazing, stormenderhand een lezerspubliek in het buitenland veroverd.

Achter dit alles school echter de hand van een meesterlijk strateeg, die een grote rol zou spelen in de verspreiding van Timmermans' werk. Professor Anton Kippenberg was leider van de befaamde Insel-Verlag, toen hij tijdens de eerste wereldoorlog naar Brussel in de Zivilverwaltung werd aangesteld. Daar vernam hij dat in Nederland een interessant boek was verschenen, namelijk «Pallieter», en las het met groeiende verbazing en belangstelling. Onmiddellijk organiseerde hij te Antwerpen een ontmoeting met de auteur en deze, die te voet van Lier was gekomen, kon terug naar huis met een veelbelovend contract. Kippenberg werd dan diep getroffen door «Het Kindeke Jezus in Vlaanderen» en begon met grote genegenheid, zoals hij zelf schreef, dit werk te vertalen. Na de militaire ineenstorting zorgde hij er dan voor dat «Das Jesuskind in Flandern» als eerste kerstboek in Duitsland verscheen en dat «Pallieter» wat later met schetterende bazuin zijn intrede deed. Felix Timmermans behoorde van toen af tot de huisdichters van de uitgeverij, evenals Ricarda Huch, Hans Carossa, Rainer Maria Rilke en Hugo von Hofmannsthal, een hoge eer, in feite «eine Anwartschaft auf Klassiker-Wertung», en voor Timmermans zonder twijfel «ein Idealfall». Kippenberg, die een speciale genegenheid voor Vlaanderen had opgevat, zette het prestige van zijn uitgeverij ten dienste van zijn uitverkoren auteur, was tevens zijn beschermheer, commercieel leider en vriend, en publiceerde het grootste deel van diens œuvre. De bekende humanist, bibliofiel en Goethe-kenner was tevens een gewiekst zakenman, die alleen een werk van Timmermans goed genoeg achtte voor zijn gereputeerd huis als het rentabel scheen. Zo liet hij «Ins Land der Apfelsinen» en «Minneke Pus» aan andere uitgeverijen over, evenals het toneelwerk. Maar was eens een werk door hem aanvaard, dan spaarde hij geen middelen om het bij het publiek ingang te doen vinden.

Een derde factor die ten gunste van Timmermans werkte, is het feit dat zijn kunst aantrok door haar contrast met de Duitse literatuur zelf, en dan vooral na de eerste wereldoorlog. In die sombere jaren van chaotische onzekerheid en spengleriaanse ondergangsstemming zocht de lezer vergeefs naar een literair houvast. Het hoogverfijnde estheticisme van Stefan George, het extatische, schijnbaar onwezenlijke expressionisme en de genadeloze tijdsanalyse van de Neue Sachlichkeit illustreerden het onbehagen in de cultuur. De «ernsthafte Dichtung» had het contact met het volk verloren. Daarbij was de populair-conservatieve

Heimatchichtung juist toen in diep verval geraakt, en voor het overige heerste een smakeloze ontspanningsliteratuur. In die leegte galmde luid het absoluut onmogelijk geachte, onbevangen optimisme van een nieuwe figuur, Felix Timmermans, gestuwd door de « Anziehungskraft des Gegensätzlichen ». Inderdaad, hij bracht een positieve levensbeschouwing, geen tranerige romantiek, maar een met klompen aan; hij bewees dat aansluiting met het gewone leven de gezochte oplossing van de tijds kwalen was. « Die Zeit glaubte in ihm einem neuen Rousseau, einen Reformator und den Propheten einer neuen Lebenskunst gefunden zu haben ».

Ook later bleef hij een opvallend contrasterende kunstenaar, die juist daarom aantrekkingskracht bleef uitoefenen. De heropbloeiende streekliteratuur onttaardde in de kunstmatig beschermde en opgedrongen Blut- und Boden-producten, tientallen Duitse schrijvers van formaat ontvluchtten hun vaderland, een strenge censuur verhinderde een vrije toevoer van Franse en Angelsaksische boeken en tijdens de tweede wereldoorlog bleef het antidotum Timmermans de verzuchting naar troost, naar houvast bevredigen.

Vermits de vrijwel zelfstandige figuur Timmermans weinig of geen aanknopingspunten bood met zijn tijd en met de Duitse literatuur in het bijzonder, viel zij in Duitsland op door haar oorspronkelijkheid. Hier klonk vrije spontaneïteit en ongeunstelde scheppingsdrang, een nieuw geluid, ongerept en authentiek. Hoewel het dus onmogelijk bleek Timmermans in een of andere literaire stroming onder te brengen, toch werd door de Duitse kritiek herhaaldelijk gepoogd in zekere mate verwantschap met een Duitse kunstenaar te ontdekken, al was het maar om de onbetwistbaar oorspronkelijke schrijver niet totaal te isoleren en hem toch « anheimelnd » te maken. Zo bleek het mogelijk in de romantische lyriek van Brentano, van Matthias en Hermann Claudius en von Eichendorff similaire trekken te vinden, die ook in « Adagio » opduiken. Verder kon gewezen worden op de gelijkwaardige « Doppelbegabung » van schrijver en schilder bij Wilhelm Busch, Gottfried Keller en Adalbert Stifter, en op de Spitzwegse biedermeier-atmosfeer in « Anne-Marie » en « Das Licht in der Laterne ». Door verder te wijzen op een vage verwantschap met Fehrs, Kinau, Kröger, Reuter, De Vries, Wibbelt en Zierow werd alleen maar gepoogd Timmermans in de Nederduitse literaire traditie onder dak te brengen. Verder dan een vage « Wesensgleichheit » komt het natuurlijk niet. « Kein Schriftsteller, kein Buch, keine Literatur hat ihn je beeinflusst.

Er ist rein und ohne Schatten ; was er zu geben hat aus Eigenem, das war immer da ».

Voor vele Duitse lezers had daarenboven de locale kleur in Timmermans' werk een speciale aantrekkingskracht. Zij loofden zijn onuitputtelijke reserve aan details en kostelijke invallen uit zijn kleinsteeds milieu. Niet alleen was de schrijver vergroeid met zijn folkloristische liliputwereld, maar hij slaagde er daarenboven in de meest exotische, waaronder bijbelse onderwerpen, organisch te doen groeien in eigen bodem, zodat hij zijn lokaal beperkte onderwerpen wist te transcenderen tot een algemeen-menselijk spiegelbeeld. Timmermans was groot niet alleen ondanks zijn beperking, maar wel wegens zijn beperking. Juist zijn typische Liers-Vlaamsheid maakten hem aantrekkelijk voor lezers in het buitenland. Lier zelf werd « ein Geschenk an die Welt » genoemd, of « die Puppenschachtel des lieben Gottes », en het werd vergeleken met een aantal hoofdzakelijk Nederduitse gemeenten die door de literatuur bekend raakten als Kalkar, Hopsten, Wansbek, Ilenbeek, en Seldwyla. Belangstellende bezoekers uit Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland zijn er van toen af altijd geweest, velen met de hoop breugeliaanse palliertypen te ontmoeten, en te wandelen door woeste Begijnenbossen en weidse landschappen, bezaaid met kerktorens en windmolens...

Ondanks het feit dat Timmermans' taal in de Duitse vertaling twee zeer typische eigenschappen verloor, namelijk de Lierse idiomatiek en de grammaticale slordigheid, die natuurlijk in feilloos Hoogduits werden omgezet, toch blijkt de stijl in de vertaalde werken bepaalde kenmerkende eigenschappen te hebben behouden, die door de Duitse kritiek typisch worden genoemd: de barokke overdaad van omschrijvende adjectieven en bepalingen, de eenvoud en het populaire niveau der woordkeuze, en vooral de originele beeldspraak. Alleen de laatste twee worden zonder voorbehoud mede-oorzaak genoemd van Timmermans' succes in Duitsland. Inderdaad werd de barokke beschrijvingswellust en de opstapeling van adjectieven in sommige werken veeleer als een gebrek aan precisie gelaakt, terwijl de eenvoud van woordkeuze in een werk als « Das Tryptichon » wordt geloofd als contrasterend met de gebruikelijk « Weitschweifigkeit » en gewichtigdoenerij in de Duitse literatuur. Opvallend is echter dat weinig critici Timmermans hebben geprezen als een onuitputtelijk originele schepper van verrassende metaforen en vergelijkingen. Een partiële oplossing ligt hier wel voor de hand: Timmermans zelf had herhaaldelijk betreurd dat talrijke tropologische vondsten door een gemeenplaats in het Duits werden

vervangen, terwijl uit een kritisch onderzoek van het vertaalde werk duidelijk bleek, dat een niet onaanzienlijk deel van de verrassende associaties niet alleen door een cliché werden ontkracht, maar soms zelfs door een radeloze of gemakzuchtige of onbevoegde vertaler werden weggelaten.

Ook het picturaal talent van de tekenaar en schilder Timmermans vond heel wat bewonderaars, zodanig zelfs dat door hem 8 Duitse boeken werden geïllustreerd. De scherpe observatie en « Lust am Detail » werden uitbundig geloofd, vooral bij de drollige of ontroerende karaktertypen en bij de schijnbaar onbekommerd verspreide randtekeningen, waarvan echter een speciale bekoring uitgaat. Zij werden inderdaad totaal oorspronkelijke creaties genoemd, ietwat onbeholpen en houderig, maar daardoor sterk herinnerend aan de Vlaamse primitieven, vooral Breughel, en daarbij overgoten met een ontroerende gevoelswarmte. Vooral werd de nadruk gelegd op de duidelijke gevolgen van Timmermans' picturaal talent voor zijn stijl, als de merkwaardige plastische aanschouwelijkheid, de exuberante kleurenweelde, het langzame beschrijvingstempo en ten slotte de episodische afsluiting van zijn prozateksten in aparte kapitels, die telkens een gesloten beeld, een paneel vormen van een veelluik. Timmermans was een schilderend schrijver bij uitstek.

Het bleek echter alras dat deze artistieke eigenschappen van de auteur slechts een secundaire rol hebben gespeeld bij de fundering van zijn succes. Niet de artiest Timmermans, maar de mens met zijn specifieke boodschap heeft die blijvende dankbaarheid verwekt, die hoofdzakelijk de omvang van zijn faam verklaart. Dat de humor daarbij een hoofdrol speelde zal niemand verwonderen, want die kon men het best gebruiken. Natuurlijk werd Timmermans begroet als de panegyrist van een uitzinnige levensvreugde, als een welgekomen trooster van de « angekränkelte » Duitse mens. De pallieteriaanse exuberantie was immers het meest overrompelend en trof het diepst, met het gevolg dat velen dikwijls vergeefs in andere werken naar een vonk van dit heerlijk vuurwerk zochten, maar toch de auteur bleven beschouwen als een losbollige, sensueel-gezonde grappenmaker. Anderen hadden echter wel doorzien dat zijn latere humor een moeilijke overwinning was op zijn inherent meditatief pessimisme. Zij hielden echter des te meer van de schrijver, bij wie zij een wijze troost hadden gevonden: « Kein Pessimist sein, das ist der Humor ».

Vergeten wij echter niet dat « Pallieter » na « Das Jesuskind in Flandern » verscheen. Ook dit werk was in brede lagen van het Duitse lezerspubliek gedrongen en had van Timmermans

een populaire auteur gemaakt. In de algemeen-menselijke strijd tussen zinnelijke gebondenheid en drang naar geestelijk leven had hij plots een voor ieder aanvaardbare oplossing gebracht. Hij demonstreerde een ongeschokt Godsvertrouwen, terwijl hij toch met beide voeten op de aarde bleef. Welke andere auteur bracht zulk een onverhoopt compromis? Timmermans wist wel wat hij deed, toen hij erop aandrong dat zijn « Schemeringen van den Dood » nooit in Duitsland mochten verschijnen. Gebrek aan humor en hopeloze Weltschmerz zouden het uitgesproken vertrouwen van zijn Duitse lezers diep geschokt hebben.

Vanzelfsprekend waren uitgesproken katholieke bewonderaars het meest opgetogen met « Das Jesuskind in Flandern », met « Symforosa », met « Der Pfarrer von Blühenden Weinberg », terwijl de ongewijzigde uitgave van « Pallieter » wel wat gedempte onbehaaglijkheid bij hen wekte: « Es hat noch zuviel von dem braunen Saft der Erde und zu wenig von dem Wein, den fruchtbaren Himmelgedanken ». Toch vonden zij het merkwaardig dat een Pallieter luidkeels zijn robuust Godsvertrouwen uitroept en zich daarbij de luxe permitteert over confessionele details te stappen, alsof het protestantisme nooit had bestaan. Maar ook rasechte protestanten aanvaardden Timmermans, voorzover hij alle proselytisme, theorie en Wortklauberei achterwege liet. « Der Pfarrer vom Blühenden Weinberg » vond in hun ogen natuurlijk geen genade, en in de Platduitse bewerking van « Das Spiel von den Heiligen Drei Königen », werd de rol van Maria duchtig besnoeid. Maar dat Pallieter zich weinig bekommerde om confessionele voorschriften klonk zeer sympathiek, dat Francisus protesterend optrad tegen het pauselijk gezag bezorgde hem de titel van protestants heilige avant la lettre, en dat Timmermans zelf een eigen vrije versie durfde geven van bijbelse gebeurtenissen werd als een kleine deuk in het katholieke dogmatisme begroet.

De Duitse critiek was wel niet zo verblind dat zij Pallieter op gelijke hoogte zou stellen met Don Quichote, of Wortel met Faust. Een aantal kenners wisten ook zeer goed dat Timmermans niet de grootste romancier in Vlaanderen kon genoemd worden. « Darauf kommt's nicht an: Menschlichkeit muss in der Betrachtung des Menschen Timmermans und im Umgang mit seinem Werk ganz gross geschrieben werden ». De doodgewone en simpele boodschap van zijn menselijkheid heeft Timmermans een ruime en zeer genegen lezerskring bezorgd, en dan eerst en vooral wegens de echtheid ervan. Hier sprak eindelijk een man, die zoals iedereen zijn zorgen had, maar die deze tenminste uiterlijk scheen te overwinnen. In zijn werk vormen object, stijl en

auteur een eenheid in een rustige, zelfzekere en echte harmonie. Hoe klein ook de beschreven mikrokosmos, hier bewaren natuur, mens en bovennatuur hun vaste plaats, die de lezer een rustig en behaaglijk vertrouwen geeft, « und das ist es, was der Mensch, bzw. der deutsche Mensch sich ersehnt, zumal in einer heillosen Situation ». Het vertrouwen van de lezer ging dan wel eens zover, dat hij de vergissing beging Timmermans een karaktervast, wilskrachtig man uit één blok te noemen in plaats van een schroomvolle introvert, die hij in feite was.

Anderen werden getroffen door de romantische innigheid, door de goedheid van de auteur. Geen superieur intellect, maar een man met een warm hart vertelde hun hier dat hij geen geldbank of een ongezellige wachtzaal kon beschrijven : « Ich schreibe, was ich liebe », zei Timmermans. Inderdaad, « er predigt die Liebe wie Franciscus und daher ist sein Heimatland die ganze Welt und soll überall gehört werden, was er uns mitteilt ». Dat deze liefde daarbij de simpelste dingen uit het menselijk bestaan betrof, werd dan nog als een wijze wenk aanvoeld, als een « Mahnung zur Einfalt ». En zo vond de Duitse lezer dank zij een boek van Timmermans hetgeen hij zozeer op prijs stelt : « eine gemütliche Feierabendstimmung ».

Ook de kinderlijke naïveteit van Timmermans' menselijke boodschap was een element in zijn voordeel. Was het leven, vooral in zijn sprookjes, legenden en verhalen niet als een veelkleurig prentjesboek? Wordt het wonder er niet normaal en het normale een wonder? Engelen schillen aardappelen, God wandelt door de straten ; Timmermans heft zijn toverstaf boven de grauwe alledaagsheid. Ook zijn personages zijn niet alleen uit aarde gemaakt ; het zijn « Wunschbilder, Märchenwesen ». Vooral figuren als Pallieter, Wortel en Breugel, ook zijn serene vrouwenfiguren en de tientallen drollige verschijningen bleken onvergetelijk. Bij hen smaakt een boterham veel beter dan de kreeft-salaad of de kaviaar van de moderne parvenu. « Wir schauen zu wie im Kino die Dienstmädchen dem Leben der Reichen », zegt een bewonderaar, « so leben können! »... Op die manier trof Timmermans het eeuwige kind in ieder mens.

Gemoedsrust impliceert daarbij verlossing van alle drukkende problematiek. Nu zal men vergeefs in Timmermans' werk zoeken naar zij het slechts zinspelingen op actuele situaties of naar een modern psychologisch verantwoord karakteronderzoek. Dit schijnbaar euvel was echter een noodzakelijke voorwaarde voor een ruime verspreiding. Het verklaart tevens waarom « Der Pfarrer vom Blühenden Weinberg » slechts weinig weerklank kon vinden, terwijl Pallieter, die levensgenot preekte, hoewel een

gruwelijke oorlog de halve wereld teisterde, als een weldoener werd begroet. Niemand gaat hier gebukt onder de drukkende last van de actualiteit, de meeste personages zijn wereldvreemde zonderlingen, die in ons huidig milieu zouden verloren lopen. Timmermans hoefde niet eens complexe menselijke problemen te behandelen; het volstond voor hem echt en ongecompliceerd te zijn en de eenvoud van het leven hymnisch of gedempt te verheerlijken. Dit uitzonderlijk geval noemde een criticus « der Triumph des Abseitig-Zeitlosen ». Inderdaad, « bei dem kann man einmal vergessen, wie anders die fragenschwere Gegenwart sich gibt. Da ist ein neuer Klang ».

Ook de gepassioneerde en tragische politieke tribulaties, die Europa verscheurden sedert de opkomst van het nazisme, lieten geen spoor in het werk van Timmermans, tot grote opluchting van zijn dankbare lezers. Dat zijn boeken door de nazi-leiders niet op hun immense brandstapel werden gegooid is het gevolg van hun aarzeling. Eerst werd Timmermans begroet als een volksverbonden Germaanse vertegenwoordiger van het Blut- und Bodengenre, maar dan werd hij in Duitse bladen en tijdschriften heftig aangevallen, vooral door Vlaamse extremisten, die hun landgenoot verregaande lauwheid verweten ten overstaan van het Vlaamse nationalisme. « Die kämpferische Note » ontbrak zeker en vast, en het nooit vertaalde Boudewijn-epos was slechts een gedempt bewijs van Vlaamsgezindheid. Zover kwam het dat ettelijke Duitse bewonderaars de verdediging van Timmermans opnamen tegen zijn eigen landgenoten. De betwisting duurde tot het einde van de tweede wereldoorlog, en ondertussen bleven de nieuwe uitgaven elkaar onverpoosd opvolgen.

Ten slotte bleek dat de reeks voordrachten die Timmermans in Duitsland hield, een grote rol gespeeld heeft in de verspreiding van zijn faam. Toen hij in 1928 te Keulen debuteerde en met onpathetische stem in een grappig Vlaams-Duits fragmenten uit zijn werk voorlas, werd dit ontbreken van alle formaliteit en pedante oratorische effectzoekerij zo echt sympathiek gevonden, dat hij uitbundig toejuicht werd. Trouwens, alle aanwezigen waren aangenaam verrast, omdat de uiterlijke verschijning van de auteur zo haarfijn overeenstemde met het beeld dat zij zich bij het lezen van zijn werken hadden gevormd. Wie aan « Pallieter » de voorkeur gaf, werd door de opulente welgedaanheid van Timmermans' uiterlijk zo getroffen, dat hij het prototype van de breugeliaanse levensgenieter meende te zien. Wie eerder de franciscaanse vroomheid en eenvoud verkoos, werd aangenaam verrast door zijn schuchter en bescheiden optreden. Van toen af werd Timmermans aanhoudend uitgenodigd. Tot in 1939 hield hij ten

minste 140 voordrachten tot in de verst gelegen streken als Silezië en Oost-Pruisen. Overal werd hij feestelijk ontvangen en sprak hij voor bomvolle zalen ; overal werd hij soms uren na de voordracht opgehouden door opgetogen lezers. Of hij het wou of niet, zo werd Timmermans de culturele ambassadeur van Vlaanderen in het Duitse taalgebied. Hij was dat inderdaad geworden malgré lui, zonder een zweem Streberei en zelfs tot zijn eigen onwennige verbazing en wrevel. Als hij de kans zag een feestelijke bankettafel te zijner ere ongemerkt te verlaten om bij de hotelportier of in een « Kneipe » een pijp te roken, dan deed hij het. Hij mocht dat trouwens, want zo zorgde hij voor een nieuwe anekdote, die in de lokale pers gretig werd opgenomen. Timmermans kon niet misdoen en het moet hem dikwijls geërgerd hebben.

Als wij al de legstukken van deze literaire puzzle samenbrengen, dan valt de gemakkelijkerheid op waarmee Timmermans faam verwierf. Het terrein lag braak : Duitsland was van 1918 tot 1950 een conglomeraat van spanning en onrust ; de geëngageerde literatuur kon alleen maar ongenadig reflecteren of aan de kaak stellen, om later geëxileerd te worden. Anders kon ze artificieel-geleid blijven vegeteren.

Timmermans' boodschap klinkt nu simpel genoeg : bewaar ongeschokt vertrouwen ondanks alles en vergeet niet uit de eenvoudigste dingen genot te puren. Maar hij was de eerste die aan een vertwijfeld Duits publiek bewees dat deze boodschap in werkelijkheid kon omgezet worden, en wel in Vlaanderen. Dat deze optimistische levensleer voor de schrijver zelf een wensdroom was, en dat zijn versie van Vlaanderen grotendeels imaginair of ouderwets bleef, had geen belang. Vlaanderen was voor veel Duitsers al een bekend en sympathiek land, dat nu als een wonderlijk natuur-reservaat, als een Shangri-la werd vereerd. Wie de auteur dan zelf ontmoette, meende de belichaming van diens ideaal te zien : ieder herkende zowel Pallieter als Franciscus. De beloning vanwege de Duitse lezers was blijvende dankbaarheid en trouwe genegenheid, die door de handige Kippenberg in corresponderende cijfers werden omgezet.

Timmermans bereikte zodanig alle standen, een niet alledaagse gebeurtenis. Zijn nieuw « tussenggenre » was inderdaad literair genoeg om de intellectueel tot verpozing te dienen, maar bleef toch binnen het bereik van de volksmens. Het is trouwens opvallend dat heel wat oudere intellectuelen in hun bibliotheek en in hun hart een speciale plaats aan Timmermans hebben voorbehouden. En toen in 1936 vier grote fabrieken in de Ruhr een referendum hielden voor de oprichting van een bibliotheek, ko-

zen de arbeiders unaniem dezelfde Timmermans als hun meest geliefde schrijver.

Tot besluit een anekdote : een drietal jaren geleden sprak Lia Timmermans, dochter van de schrijver, over haar vader te Hameln in Westfalen, maar de leden van het receptiecomité bleken ontgoocheld : zij hadden niet een steedse dame in bontmantel verwacht, maar een soort Marieke in « Trachtenkleid »... Wil de Vlaamse literatuur een exportartikel worden, dan mag zij geen imitatie zijn van het vreemde of er niet te veel similariteit mee vertonen. Zij moet iets nieuws brengen, een boodschap dragen. Men exporteert geen bourgogne naar Frankrijk of elektrische apparaten naar Duitsland. Willen wij niet literair onbeduidend blijven in een groot Europa, dan moeten wij tevens op een of andere manier oorspronkelijke Vlamingen blijven, maar dan liefst van Europees formaat.